

הרב נתנאל אוירבך

מידע יישומי להודשים ניסן-סיוון

א. ברכת האילנות¹

1. היוצא² בימי ניסן ורואה אילנות מלבלבים מברך ברכת האילנות.³
2. נוסח הברכה הוא: ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו דבר (נ"א): כלום), וברא בו בריות טובות ואילנות טובים (נ"א: טובות)⁴ לְהַנּוֹת⁵ (נ"א: ליהנות) בהם⁶ בני אדם.

ב. האילן

1. אין לברך ברכת האילנות על ירקות או על צמחים חד שנתיים, אלא על עץ פרי.⁷

1. החלק העיקרי של ההלכות ומקורותיהן נכתבו ע"י הרב יהודה הלוי עמיחי, אולם נערכו שינויים והוספות; ראה גם: הרב אברהם סוחובולסקי, בירורים בברכת האילנות, אמונת עתיך גיליון 70 עמ' 55-49.
2. נקטנו כאן את לשון הרמב"ם והשו"ע, ראה מקורותיהם בהערה הבאה, שכתבו 'היוצא' בלשון זכר, אך יש שחייבו אף נשים בברכה זו, ראה: שו"ת הר צבי, או"ח ח"א סי' קח; שו"ת ציץ אליעזר, ח"ב סי' כ אות ו. בעניין לשון 'היוצא' האמור בבבלי, יש שלמדו מכך שיש לצאת לשדות חוץ לעיר, ראה: שו"ת לב חיים, ח"ב סי' מד. אולם יש שלמדו שלשון זו אינה בדווקא, ראה: מעשה רוקח, הל' ברכות פ"י הי"ג; פרי האדמה, שם; פתח הדביר, או"ח סי' רכו אות א. סיוע לשיטה אחרונה זו ניתן למצוא בשינוי לשון הראשונים שכתבו 'הרואה' ולא 'היוצא', ראה: הרוקח, הל' ברכות סי' שמב; רבנו ירוחם, נתיב יג ח"ב; אבודרהם, השער השמיני ברכות הראייה; חיי אדם, סי' סג סעי' ב. בעניין זה ראה גם: שו"ת ציץ אליעזר, ח"ב סי' כ אות א-ב.
3. ברכות מג ע"ב; ראש השנה יא ע"א; רמב"ם הל' ברכות פ"י הי"ג; טור ושו"ע, או"ח סי' רכו.
4. בבבלי ברכות, מג ע"ב, הנוסח הוא 'אילנות טובות', וכן כתבו: מחזור ויטרי, סי' תקכט; הרוקח, הל' ברכות סי' שמב; רמב"ם, הל' ברכות פ"י הי"ג; טור ושו"ע, או"ח סי' רכו. אולם על פי דברי הבבלי ברכות מח ע"ב; ראש השנה יא ע"א, אילן הוא לשון זכר, ולכן יש לגרוס 'אילנות טובים'. וכן כתב בסידור עבודת ישראל, אוצר התפילות עמ' 514; צלותא דאברהם, עמ' תר; עולת ראייה, עמ' שעט; סידור רינת ישראל, עמ' 120.
5. גרסת הבבלי הנ"ל היא 'להתנאות בהן'; רש"י, ברכות מג ע"ב ד"ה להתנאות, פירש 'ליהנות'. נראה שדברי רש"י אלו שימשו את הטור והשו"ע ואת הפוסקים בעקבותיהם. אולם רש"י, ראש השנה יא ע"א ד"ה להתנאות, פירש 'להנות'; לשון הרמב"ם, הל' ברכות פ"י הי"ג: 'כדי ליהנות'; לשון הרי"ד, פסקי הרי"ד ברכות מג ע"ב: 'להתעדן'.
6. יש להעיר על הנוסח שמופיע בטור ושו"ע שמסיים 'ליהנות בהם' בלשון זכר, וזאת בניגוד לשיטתם שגרסו 'אילנות טובות' בלשון נקבה, וא"כ היה צריך לגרוס 'בהן'. אמנם, בדברי הבבלי והרמב"ם הנ"ל הנוסח הוא 'בהן', וצ"ע. בשירותא דצלותא, עמ' תרא, הביא את דברי הרב ראובן מרגליות שביאר על פי האמור בתי"ט, נזיר פ"ב מ"ב שהביא את הכלל של רבי אברהם בן עזרא: 'כל שאין בו רוח חיים זכריהו ונקביהו, היינו שמשמש בשני לשונות, זכר ונקבה.
7. פרי מגדים, אשל אברהם, סי' רכו.

2. לכתחילה ראוי להדר לברך בשדה⁸ שיש בו שני מיני אילנות,⁹ ולפחות שני אילנות מכל מין.¹⁰
3. כשיש צורך מיוחד יכול לברך אפילו על עץ פרי אחד העומד בגינתו או בעציץ נקוב בביתו.¹¹
4. יש לברך על עצי פרי, ולא על אילני נוי וסרק,¹² אולם מי שבירך על עץ העשוי לריח, לא יברך שוב על עצי פרי.¹³
5. אין לברך על עצים שיש איסור בהם או בפירותיהם, כגון: עץ המורכב כלאיים¹⁴ (כגון: אגס המורכב על חבוש), עצי ערלה,¹⁵ או עצים שיש בהם איסורי אכילה (כגון: גידולי עבודה זרה, עצים בבית קברות, עצי גזל או עצים בהר הבית).¹⁶
6. מי שבירך על עצים אלו שיש איסור בהם או בפירותיהם, יצא ידי חובה ואין לו לברך שוב.¹⁷
7. אין לברך על ענף התלוש מעץ, אע"פ שיש בו פריחה.¹⁸

8. על פי לשון הרי"ד, פסקי הרי"ד ברכות מג ע"ב והרמב"ם, הל' ברכות פ"י הי"ג; הלכות קטנות, ח"ב סי' כח; שו"ת לב חיים, ח"ב סי' מה; הלכות גדולות, הל' ברכות פ"ו ד"ה אמר רב יהודה; מורה באצבע, סי' ז סעי' קצח. לכן מן הראוי שלא לברך על עץ הגדל בעציץ נקוב בבית. לעניין עצי פרי בבית יש להוסיף את דברי השטמ"ק, ברכות מא ע"ב: 'והוא ענין מחודש שאדם מברך על עצים יבשים שהפריחם הקב"ה, ואילו עצים הגדלים בבית לא הופרחו על ידי הקב"ה אלא האדם השקם, ועוד שהרי עצים בבית על פי רוב אין פירותיהם חשובים לאכילה. אולם ראה הלכה הבאה.
9. הלכות קטנות, ח"ב סי' כח; מורה באצבע, סי' ז סעי' קצח; כף החיים, סי' רכו אות ב; שו"ת אור לציון, ח"ג פ"ו שאלה א בהערה שם.
10. פתח הדביר, סי' רכו אות א; הגדה של פסח לבן איש חי, הל' ברכת האילנות אות ט.
11. הרב חיים פלאגי (שו"ת לב חיים, ח"ב סי' מה; מועד לכל חי, סי' א אות ז); שו"ת רב פעלים, ח"ג או"ח סי' ט.
12. הלכות קטנות, ח"ב סי' כח; משנה ברורה, סי' רכו ס"ק ב; כף החיים, שם אות יא; הגדה של פסח לבן איש חי, הל' ברכת האילנות אות יא; מועד לכל חי, סי' א אות ט. בטעם הדבר, שאין לברך על עצי סרק אף שיש להם פריחה, ראה: עינים למשפט, ברכות מג ע"ב אות ו.
13. ראה: מור וקציעה סי' רכה, המתיר לברך ברכת האילנות על חידוש ציצים ופריחים הנאים במראה ואינם עשויים אלא לנוי ויופי, וכדרך שמברך על אילני דמלבלבי אע"ג שעדיין אינם ראויים לאכילה. וכיוון שכן, אם בירך על אילן סרק יצא ידי חובה.
14. הלכות קטנות, ח"א סי' ס; שו"ת רב פעלים, ח"ב או"ח סי' לו; הגדה של פסח לבן איש חי, הל' ברכת האילנות אות יב; כף החיים, סי' רכו ס"ק יא.
15. כף החיים, סי' רכו ס"ק יא.
16. ראה הערה הבאה, שאמנם יש פוסקים שהתירו, אך מחמת שהוא ספק ברכות לא יברך על עצים כאלו.
17. מחמת שיש המתירים לברך על עצים הנ"ל, ראה: שו"ת שאילת יעבץ, ח"א סי' סג, המתיר לברך על אילנות ופירות מורכבים; ויש שהתירו לברך על עץ בתוך ג' שנים שפירותיו אסורים באיסור ערלה, מטעמים שונים, כגון שעתיד הוא להוציא פירות שיהיו מותרים באכילה, לא נעשה בעץ מעשה איסור וכן ברכת האילנות היא על כללות הבריאה ולא על העץ המסוים שלפניו. ראה: שו"ת רב פעלים, ח"ג או"ח סי' ט; שו"ת דובב משרים, ח"ג סי' ה; ביאור הלכה, סי' רכה ד"ה פרי; שו"ת נטע שורק, או"ח סי' ט; שו"ת מאור החיים, ח"א סי' ד אות ג; להורות נתן, מועדים ח"א עמ' כב אות א; שו"ת משנת יוסף, ח"א סי' ס. ראה: רע"א, הגהות לשו"ע או"ח סי' רכו, שהסתפק בכך והניח בצ"ע.
18. שו"ת התעוררות תשובה, ח"ב השמטה בתחילת הספר; שו"ת מאור החיים, ח"א סי' ד.

ג. זמן הברכה

1. עדיף לברך ברכת האילנות בחודש ניסן, בראייה הראשונה שבה רואה אילנות מלבליים.¹⁹
2. אולם הנמצא במקום שבו לא יישארו פרחים על העצים בחודש ניסן, יכול להקדים ולברך ברכת האילנות כבר בחודש אדר.²⁰
3. מי שלא בירך בחודש ניסן יכול לברך לאחר מכן, כל זמן שיש פרחים על העצים.²¹
4. הנוהגים על דרך הסוד מברכים בשם ומלכות רק אם הברכה נאמרת בחודש ניסן.²²
5. עדיף להימנע מלברך ברכת האילנות בשבת ויו"ט,²³ אבל אם מנהג אבותיו לברך בזמנים אלו, או שחושש שאם לא יברך בשבת יעבור חודש ניסן - יכול לברך גם אז.²⁴
6. ברכת האילנות נאמרת פעם אחת בשנה, וגם מי שרואה פריחה יפה יותר באילנות אחרים, אינו חוזר ומברך.²⁵
7. ניתן לברך ברכת האילנות אף בלילה לאור החשמל, כשמבחין בפריחת האילן.²⁶

ד. סדר הברכה

1. המהדרים מברכים ברכת האילנות בראש חודש ניסן בבוקר, מיד לאחר התפילה.²⁷
2. מן הראוי לברך ברכת האילנות בנוכחות שלושה אנשים,²⁸ ועדיף לברך במניין של עשרה אנשים.²⁹

19. על שייכותה של ברכה זו דווקא לימי ניסן, ראה: מועד לכל חי, סי א אות ט; החיד"א (ברכי יוסף, או"ח סי' רכו אות ב; מורה באצבע, סי' ז סעי' קצח). אולם ראה מש"כ החיד"א בספרו פתח עינים, ראש השנה יא ע"א, שהכוונה לאו דווקא לימי ניסן.
20. ערוך השולחן, או"ח סי' רכו סעי' א; שו"ת יין הטוב, או"ח סי' מג. כשיטות הסוברות שאין הכוונה דווקא לימי ניסן, אלא פעם אחת בשנה כשרואה אילנות מלבליים, ראה: ריטב"א, ראש השנה יא ע"א; רבנו ירוחם, תולדות אדם וחווה נתיב יג ח"ב; האשכול (אורבך) ח"א עמ' 68; צדה לדרך, מאמר ראשון בסוף כלל שלישי; משנה ברורה סי' רכו ס"ק א; אליה רבה, שם ס"ק א; חיי אדם, סי' סג סעי' ב; שו"ת בית היוצר, או"ח סי' יג; שו"ת השיב משה, או"ח סי' ה; שו"ת ישמח לב או"ח סי' יב; הגהות חתם סופר, או"ח סי' רכו, שהכוונה לתקופת ניסן. אולם, ראה: הלכות קטנות, ח"ב סי' כח, שאין לברך הרבה קודם ניסן, משמע שאסר לברך בחודש שבט. ראה עוד: שדי חמד, ח"ו מערכת ברכות סי' ב.
21. משמעות דברי השו"ע, או"ח סי' רכו סעי' א; שדי חמד, ח"ו מערכת ברכות סי' ב; חוט שני, שבת ח"ב קובץ עניינים ברכות אות ט; ראה: שו"ת התעוררות תשובה, ח"ב השמטות בתחילת הספר, שיש לברך גם בחודש אייר הנקרא 'זיו' מחמת דאית ביה זיוא לאילני'.
22. כף החיים, או"ח סי' רכו אות א.
23. הגדה של פסח לבן איש חי, הל' ברכת האילנות אות ה; כף החיים, או"ח סי' רכו ס"ק ד; שו"ת משנת יוסף, ח"א סי' ס; מועד לכל חי, סי' א אות ט.
24. שו"ת לב חיים, ח"ב סי' מד; האדר"ת, נפש דוד עמ' רטו; שו"ת יין הטוב, או"ח סי' מה.
25. שו"ע, או"ח סי' רכו סעי' א; אליה רבה, שם ס"ק ב; פרי מגדים, שם משבצות זהב; משנה ברורה, שם ס"ק ג; הגהות מיימוניות, הל' ברכות פ"י הי"ג אות ט.
26. שו"ת יין הטוב, סי' מה; שו"ת ציץ אליעזר, ח"ב סי' כ אות ו.
27. לשון חכמים, ח"א סי' מב, משום 'זריזים מקדימים למצוות', דין העדיף מהידור ברכה בציבור, מכיוון שמעלת הזריזות גדולה מרוב עם, ראה: מחזיק ברכה, סי' רכט ס"ק ד.
28. ככל מצווה שיש להשתדל לעשותה ברוב עם, ראה: חיי אדם, כלל סח סעי' יא - הובאו דבריו בביאור הלכה, סי' תכו ד"ה אלא, ששלושה אנשים מהווים רוב עם.
29. לשון חכמים, ח"א סי' מב; כף החיים, או"ח סי' רכו ס"ק ז, כדי שיאמרו קדיש לאחר הברכה.

3. יש להקפיד שבשעת הברכה לא יהיו בשדה או ברחוב ריח רע או צואה.³⁰
4. יש מהדרים ליטול ידיים,³¹ ולומר מזמורי תהילים ותפילות לפני הברכה.³²
5. יש לומר את הברכה בעמידה,³³ בקול רם, בשמחה ובכוונה גדולה.³⁴
6. לאחר הברכה יש מהדרים לתת צדקה לעילוי נשמת הנפטרים³⁵ ולומר עוד מזמורי תהילים, תפילות³⁶ וקדיש.³⁷

ה. שימוש בין שביעית לד' כוסות

1. אין להטיף יין הקדוש בקדושת שביעית בליל פסח בעת אמירת 'דם ואש ותמרות עשן' ובאמירת עשר המכות, לפי שבכך מפסיד את היין.³⁸
- לפיכך אין להשתמש בין זה לכוס השנייה, אך ניתן ואף ראוי³⁹ להשתמש בין הקדוש בקדושת שביעית ליתר הכוסות.

ו. שטיחת עשבים וענפי אילן בשבועות

1. יש הנוהגים לשטוח עשבים בערב חג השבועות בבתיים ובבית הכנסת, זכר לשמחת מתן תורה שהיו עשבים סביב הר סיני.⁴⁰ יש הנוהגים שעשבים אלו יהיו עשבים ריחניים.⁴¹

30. ראה את פרטי הדין בשו"ע, או"ח סי' עט; משנה ברורה, שם ס"ק ה.
31. פתח הדביר, סי' רכו אות ג.
32. הגדה של פסח לבן איש חי, הל' ברכת האילנות אות ג. מזמורי התהילים שיאמר קודם הם: 'מזמור לדוד' (תהילים כט), 'שיר המעלות בשוב' (תהילים ככו), 'הללויה הללו את ה' (תהילים קמח), בסידורי הספרדים מופיע לאחר פרקי התהילים: 'לשם יחוד... ויהי רצון מלפניך ה' או"א שע"י שטל השמים ומשמימי יקוים בי מה שנאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה', ויתן לה האלהים מטל השמים ומשמימי הארץ ורב דגן ותירש, יעבדוך עמים וישתחו וישתחו לך לאמים הנה גביר לאחיה וישתחו לך בני אמה ארריך ארוך ומברךך ברוך. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגאלי, ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו'.
33. ראה שו"ע, או"ח סי' ח סעי' א; סידור בית יעקב, עמ' 31.
34. לשון חכמים, ח"א סי' מב; כף החיים, או"ח סי' רכו ס"ק ו. על הזהירות בברכה זו על כל ענייניה, ראה: אליה רבה, סי' רכו ס"ק א.
35. הגדה של פסח לבן איש חי, הל' ברכת האילנות אות ו, כתב שלא יפחות מד' פרוטות, ואילו כף החיים, או"ח סי' רכו ס"ק ז, ומועד לכל חי, סי' א סעי' ו, כתבו שכל אחד לא יפחות מג' פרוטות.
36. מזמור 'שמחתי באמרים לי' (תהילים קכב), תפילת 'הי רצון מלפניך ה' או"א שתרחם עלינו, ותעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו ושם נקיים מצוות הפרשת תרומות ומעשרות כתיקונם, וגם כל המצוות התלויות בארץ כדין וכמשפטם בשמחה ובטוב לבב'.
37. לשון חכמים, ח"א סי' מב; כף החיים, או"ח סי' רכו ס"ק ז.
38. שבת הארץ, קונ"א סי' כב; עולת ראיה, ח"ב עמ' רפ; ספר השמיטה פ"ז הערה 4; מאמר מרדכי, פ"ג סעי' מה; ילקוט יוסף, שביעית והלכותיה פט"ו סעי' נה. אמנם, יש שכתבו שאם חוזר ושותה את היין שהוצא מהכוס, ניתן להשתמש בין שביעית, שבכך אינו מפסיד, ראה: חוט השני, ח"א עמ' ריח אות יב, אך נראה שאין לעשות כן מטעמים הקשורים לטעם המנהג, ראה: דרכי משה, או"ח סי' תעג אות יח; מהרי"ל, הל' ההגדה דף טו ע"א; כף החיים, סי' תעג ס"ק קסג-קסה. ראה עוד: שו"ת משנת יוסף, ח"ב סי' מ; התורה והארץ, ח"ו עמ' 226-227.
39. בייחוד לדעה הסוברת שיש מצווה באכילת פירות שביעית, ראה בית רידב"ז, הל' שביעית סי' ה סעי' יח; ברית עולם, שביעית סי' ה סעי' ג.
40. רמ"א, או"ח סי' תצד סעי' ג; משנב"ר, שם ס"ק י; לבוש, שם סעי' א; שו"ע הרב, שם סעי' יד; ספר

- וכן נוהגים להעמיד⁴² ענפי אילן עושה פרי⁴³ בבתים ובבית הכנסת, משום שבעצרת נידונים על פירות האילן.⁴⁴ ויש שכתבו שניתן להעמיד אף ענפי אילן סרק.⁴⁵
2. יש שאסרו להעמיד ענפי אילנות משום חוקות הגויים,⁴⁶ ואף אסרו שטיחת עשבים.⁴⁷
3. ויש שכתבו שאף אלו האוסרים להעמיד ענפי אילנות, לא אסרו שטיחת עשבים.⁴⁸

- המנהגים לרבנו אייזיק טירנא, הוצאת מכון ירושלים (תשל"ט) עמ' עא הערה מט; סידור בית יעקב, הוצאת אשכול (ירושלים תשנ"ג) ח"ב עמ' קמט אות ב. בטעם הדבר עפ"י הסוד, ראה: מגדל דוד (הרב דוד שלמה מטולשין), ליקוטים יקרים ד"ה וזה סוד שנאמר. סמך קדום למנהג זה מובא בתרגום שני למגילת אסתר ג, ח שהמן אמר לאחשוורוש שבחודש סיוון עושים היהודים יו"ט ועולים על גג בית הכנסת ומפזרים שושנים ותפוחים ומלקטים אותם, ואומרים זה הוא היום שניתנה התורה לאבותינו בהר סיני; ברכי יוסף, או"ח סי' תצד ס"ק ו.
41. מנהגי מהרי"ל, הל' שבועות אות ב; לקט יושר, מכון ירושלים (תש"ע) עמ' רלה אות לג; מעגלי צדק, מכון ירושלים (תשמ"ז) עמ' רנה. ראה: מג"א, סי' תצד ס"ק ט בשם השל"ה, מסכת שבועות ד"ה ההפטר, שהיו מחלקים עשבים ריחניים בבית הכנסת; כף החיים, סי' תצד ס"ק נח. יש שמצאו מקורות במדרשים לעניין זה שיש לשטוח עשבים ריחניים ומיני שושנים ריחניים בבית הכנסת, ראה: נחמד למראה, ירושלמי עירובין פ"ט ה"ג; בני יששכר, מאמרי חודש סיוון מאמר ד אות ז; יפה ללב, או"ח סי' תצד אות ז; סידור בית יעקב, ח"ב עמ' קנו אות ל; מדרש תלפיות, ענף דודאים ח"א עמ' קנא; כף החיים, שם. הרמ"א, לא הזכיר 'ריחניים' אלא 'עשבים' סתם, אך יש שלמדו שכוונתו לעשבי בשמים דהן מיני שושנים, ראה: מועד לכל חי, סי' ח אות לג.
42. ראה: אמרי פנחס, ח"א אות רסד, שיש להעמיד דווקא, כלשון הפוסקים, ולא 'לתחוב זמורות האילן בכותל ובקירות', עפ"י טעמי הסוד.
43. יש שרצו לאסור להעמיד ענפי אילן העושה פרי מחמת איסור 'לא תשחית' בקציצת ענפים אלו, שו"ת שיח יצחק, או"ח סי' רלז. שיטה זו מסתמכת על הדעות האוסרות קציצת ענפי אילן מאכל, ראה: שו"ת מהר"י בסאן, סו"ס קא; שו"ת בית יצחק, יו"ד ח"א סי' קמד אות ב; שו"ת דובב מישרים, ח"ב סי' מב. ויש שהתירו קציצת ענפים מאילן מאכל: לדבריהם, האיסור הוא בעקירת העץ משורשו, ראה: מאירי, ברכות לו ע"ב; משנה למלך, הל' איסורי מזבח פ"ז ה"ג; חקרי לב, תניינא יו"ד סו"ס יא; שו"ת מוהר"ן חיות, סו"ס ע; ערוך השולחן, יו"ד סי' קטז סעי' יג; שו"ת בית יעקב (צויזמיר), סי' קמ. בביאור שיטה זו, ראה: שו"ת הר צבי, או"ח ח"ב סי' קא. ובמיוחד בנד"ד שהוא לצורך: שו"ת חיים שאל, סי' כב ד"ה וכן; שם סי' כג ד"ה והרב; שו"ת מהרש"ם, ח"ח סי' קסא; שו"ת יד הלוי (במברגר), סי' מו; קובץ מבית לוי, ח"ג עמ' נט סעי' ז. עוד בעניין דיון זה בקציצת ענפי עץ פרי, ראה: שו"ת באר משה, ח"ה סי' קלו.
44. מג"א, או"ח סי' תצד ס"ק ה; משנב"ר, שם ס"ק י; שו"ע הרב, שם סעי' טו; ליקוטי חבר בן חיים, ח"ב לד ע"א, בדעת המג"א.
45. חתם סופר, דרשות ח"ב עמ' 576; שם עמ' 592; ליקוטי חבר בן חיים, ח"ב לד ע"א; שער יששכר, ח"א עמ' קיט אות מח. ראה: חתם סופר, דרשות ח"ב עמ' 576 ד"ה סמכוני, שהביא לנהוג את כל המנהגים - לשטוח עשבים סתם, לפזר עשבים ריחניים ולהעמיד ענפי אילנות ירוקים; ראה: פרדס יוסף, שמות ב סוף פסוק ג בשם מהר"ם בנט, ש'המנהג בשבועות לשטוח ענפי אילנות ועלים הגדלים עלי מים' נובע מכך שבשבועות הונח משה רבנו בתיבה ביאור על המים.
46. בדעת הגר"א: חיי אדם, כלל קלא סעי' יג; חכמת אדם, כלל פט סעי' א; מעשה רב, אות קצה; משנב"ר, סי' תצד ס"ק י; הגאון החסיד מוילנא, עמ' קג הערה 35; שבעים תמרים, צוואת ר"י החסיד סו"ס ד; הרב חיים אלעזר שפירא אדמו"ר ממונקאטש (דרכי חיים ושלוה, סי' תרלז חג השבועות עמ' רו; שער יששכר, ח"א עמ' קיט אות מח).
47. ערוך השולחן, או"ח סי' תצד סעי' ו; מעשה רב, אות קצה, בשם ספר הליקוטים; שו"ת אגרות משה, יו"ד ח"ד סי' יא אות ה; שו"ת אגרות משה, ח"ח הקדמה עמ' 6.
48. הגרש"ז אוירבך, ועלהו לא יבול, ח"א עמ' קפד ציון 289; להורות נתן, מועדים ח"ב עמ' תקכג אות ב.

4. ויש שהתירו כל זאת, משום שאין בכך חוקות הגויים ומשום המנהג הנ"ל.⁴⁹
5. על המריח את העשבים והענפים הריחניים לברך ברכת הריח.⁵⁰

49. דברי שאול יוסף דעת, יו"ד סי' שמח סעי' א; מהרש"ם מבראזן (דעת תורה, או"ח ח"ה סי' תצד סעי' ג עמ' ריז; שו"ת מהרש"ם, ח"ז סי' נה ד"ה ובזה); ליקוטי מהרי"ח, ח"ג סדר מנהגי ערב חג השבועות ד"ה והנה; ערך ש"י, או"ח סי' תצד ד"ה במג"א; ארחות חיים (ספינקא) ח"ב סי' תצד אות ח; שו"ת יחווה דעת, ח"ד סי' לג. ראה גם: שו"ת מנחת יצחק, ח"א סי' כט אות ג.
50. שו"ע, או"ח סי' ריז סעי' א. ומחמת שהנחת העשבים הריחניים נועדה להפצת ריח, כאמור לעיל, ראה: מג"א, שם ס"ק א; כף החיים, שם אות א; שו"ת ארץ צבי (פרומר), סי' יג.